

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

הלכות שיש להן על מה שיסמוכו

(י' א') (המשך משנה): הדינין והעבודות (הלכות עבודת הקרבנות) הטהרות והטמאות ועריות (ערוה), יש להן על מה שיסמכו. והן הן גופי תורה.

(י"א א') טהרות. מיכתב כתיבן!

לא נצרכא אלא לשיעור מקוה, דלא כתיבא. **דתניא**: "וְרַחֵץ בַּמַּיִם", במי מקוה. "אֶת כָּל בְּשָׂרוֹ", מים שכל גופו עולה בהן. וכמה הן? אמה על אמה ברום שלש אמות. ושיערו חכמים: מי מקוה ארבעים סאה.

טמאות. מיכתב כתיבן!

לא נצרכא אלא לכעדשה מן השרץ, דלא כתיבא. **דתניא**: "בְּהֵם", יכול בכולן? תלמוד לומר "מֵהֶם". יכול במקצת? תלמוד לומר "בְּהֵם". הא כיצד? עד שיגיע במקצתו שהוא ככולו. שיערו חכמים בכעדשה, שכן חומט תחלתו בכעדשה. רבי יוסי ברבי יהודה אומר: כזנב הלטאה.

עריות. מיכתב כתיבן!

(י"א ב') לא נצרכא לבתו מאנוסתו דלא כתיבא (שהיא ערוה כמו בתו מן הנישואין). דאמר רבא אמר לי רבי יצחק בר אבדימי: אתיא (בגזירה שווה) הנה הנה, אתיא זימה זימה.

(שנינו): הן הן גופי תורה. (ומקשה) הני אין, הנך (שאינם מפורשים) לא?!

אלא אימא: הן והן (כולם) גופי תורה.

שיטות הראשונים

ורחץ במים, במי מקוה: רש"י פירש, נקוד בפתח (במים), משמע מים המיוחדים, (הנאספים) במקוה (בידי שמים) אע"פ שהן גשמים, לאפוקי שאובין. ומיהו, מים חיים לא צריך.¹ **ותוספות** פירשו,² מי מקוה היינו אשבורן (דהיינו מקום מכונס, שהמים עומדים בו ואינם זורמים), כדאמרין, מעיין מטהר בזוחלין, מקוה באשבורן.³

ארבעים סאה שיעורו מן התורה או מדרבנן: כתב הרשב"א, נמצינו למדין דארבעים סאה דבר תורה. לא תימא דרבנן וקראי אסמכתא בעלמא הן, אלא דאורייתא ממש הן.⁴ וכן דעת ריב"ש. וכן כתב המרדכי דשיעור מקוה הלכה למשה

¹ מדכתיב בזב מים חיים (ויקרא, פר' מצורע טו, יג): וכי יטהר הגב מזובו וספר לו שבעת ימים לטהרתו וכבס בגדיו ורחץ בשורו במים חיים (וטהר), מכלל דשאר טמאין לאו מים חיים בעו.

² תוספות כתבו על פירוש רש"י, ולא יתכן! דהא מים שאובין לאו מהכא נפקא, אלא מ"אף מעין ובור מקוה מים" וגו' (ויקרא, פר' שמיני, יא, לו) ודרשינן בתורת כהנים, מה מעין בידי שמים אף מקוה בידי שמים.

³ שבת ס"ה ב' (ושם בתוספות ד"ה שמא), ור' מקוואות ה,ה. מקורות: תוספות (י"א א', ד"ה במי מקוה).

⁴ דתניא בתוספתא (לפנינו במשנה מקוואות פ"ב מ"א) הטמא שירד לטבול, ספק טבל ספק לא טבל, ואפילו טבל ספק יש בו ארבעים סאה אין בו, שני מקוואות אחד יש בו ארבעים סאה ואחד אין בו, טבל באחד מהם ואינו יודע באי זה מהן טבל, ספקו טמא. אלמא מדספקו טמא שמע מיניה דאורייתא הן.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות השי"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

מסיני: וּבְדַבְרֵי הָרֹאשׁ יֵשׁ לְהִסְתַּפֵּק.⁶

וכמה הן? אמה על אמה ברום שלש אמות: הרשב"א נשאל האם שיעור זה בדווקא, או אפילו אמה על שלוש, ברום אמה. והשיב, דלאו דווקא. ושיערו שמכיל מ' סאה, כדי שיעלה בהן כל גופו, ואף על פי שמימיו מרודדין, אם הם בענין שתוכל להעלות כל גופה בבת אחת שלא תצטרך להתהפך כביניתא, עלתה טבילה. וכן פסק השו"ע.⁷

שיעור קומת אדם: אמרינן בגמרא **עירובין** (מ"ח א') דגופו של אדם שלוש אמות. וכתבו **תוספות**, דהיינו בלא הראש.⁸ ודעת **רשב"ם**, דג' אמות הם עם הראש. וכן כתב **ריטב"א** בשם **גאונים**, ו**הרמב"ן**.⁹

שולחן ערוך

(יו"ד, הלכות מקוואות, סימן רא)

א. אין האשה עולה מטמאתה ברחיצה במרחץ... עד שתטביל כל גופה בבת אחת במי מקוה או מעין שיש בהם ארבעים סאה; ושיעורה, אמה על אמה על רום שלש אמות במרבע, באמה בת ששה טפחים וחצי אצבע. ואם הוא רחב יותר ואינו גבוה כל כך, כשר אם יכולה להתכנסות כל גופה בהן בבת אחת; וצריך שיעלה בתשפורת מ"ד אלה וק"ח אצבעות בגודל ועוד חצי אצבע (ד"ע בב"ה)...

ב. מי מעין מטהרין אף בזוחלין (פירוש זוחלין נמשכים והולכים ואינן מכנסים); מי גשמים אין מטהרין אלא באשפון (פירוש מקום עמק שמתכנסים בו המים ונקרא אשפון) אבל על ידי זחילה פסולין מן התורה (בית יוסף בשם מהרי"ק שרש קט"ו ות"ה סי' רכ"ד) אם הם לחוד בלא מעין...

הדרן עלך הכל חייבין

⁵ ומטעם זה גזרו חכמים גם על כלים להצריכם ארבעים סאה (ר' נזיר ל"ח א'), דאף דמעיקר הדין סגי ברביעית מים, בטלוח רבנן להלכה זו (שלא יבואו להתיר גם באדם פחות מארבעים סאה).

⁶ זה לשון הרא"ש (לגבי דיון אם טבילה במעין גם רק בארבעים סאה): '... מסתבר הואיל ושיערו חכמים מי מקוה אמה על אמה ברום שלש אמות, מים שכל גופו עולה בהן, לא פלוג באדם לשער בכל אחד לפי גופו; משמע שאף במקוה סבירא לרא"ש דארבעים סאה דרבנן, ומינה יליף למעין. ויש לדחות. ור' ב"ח (יו"ד, קכב) שכתב להוכיח מדברי ראשונים דשיעור ארבעים סאה מדרבנן הוא. והחזו"א (מקוואות, סי' קלו, ס"ק ב) כתב שדבריו מתמיהים, עיי"ש. מקורות: רשב"א (תורת הבית הארוך, שער המים, שער א, הוצ' מוה"ק עמ' תנז). ריב"ש (שו"ת, סי' רצד). מרדכי (עבודה זרה, השוכר את הפועל, סי' תתנו). רא"ש (מסכת נדה, הלכות מקוואות, סו"ס א). ור' סמ"ג (עשין סי' רמ), ורבינו יונה (ברכות, מא א ברי"ף, ד"ה ונראה למורי).

⁷ יו"ד רא"א. מקורות: רשב"א (שו"ת ח"א, סי' תתיח).

⁸ דמכתף אדם עד לארץ שלש אמות, כדאמר בתרגום מגלת אסתר: פרשנדתא אצטליב על תלת אמין, וכן כלהו, וראשיהם היו קטועים. וגבי היזק ראהו דהצריך ארבע אמות בריש בבא בתרא (ב' ב') משום צואר וראש ובקל יגביה עצמו שיוכל לראות לכך צריך ארבע אמות (משא"כ אם גובהו של אדם מראשו עד רגליו ג' אמות, למה לי כולי האי?!). והא דסגי הכא גבי מקוה בשלש אמות, היינו משום דכשעומק המים שלש אמות, כשנכנס בהן צפו מים על ראשו ועולין למעלה. גם יכול לכוף ראשו קצת עד שיתכסה כל גופו במים. והכוכין דארכן ארבע, משום צוארו וראשו ודפי הארון.

⁹ כדאמרינן בעירובין (מ"ח א') גבי ד' אמות שיש לו לאדם, כדכתיב שבו איש תחתיו, תחתיו. וכמה תחתיו? גופו שלש אמות, ואמה כדי לפשוט ידיו ורגליו וכו'. מקורות: תוספות (חגיגה י"א א', ד"ה; עירובין מ"ח א', ד"ה גופו; שבת צ"ב א', ד"ה אישתתח, פסחים ק"ט ב', ד"ה ברום; יומא ל"א א', ד"ה אמה; בבא בתרא ק' ב', ד"ה והכוכין). רשב"ם (הו"ד בתוספות ב"ב, ובריטב"א). ריטב"א (יומא ל"א א', ד"ה ותניא). רמב"ן (בבא בתרא ק' ב', ד"ה הכוכין). ור' עוד בספר 'שיעורי תורה' (שער ו) לגר"ח נאה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

דרישה בעריות, במעשה בראשית ומרכבה

(י"א ב') משנה: אין דורשין בעריות בשלושה (שניים והוא), ולא במעשה בראשית בשניים. ולא במרכבה ביחיד, אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו. כל המסתכל בארבעה דברים ראוי⁴⁰ לו כאילו לא בא לעולם; מה למעלה מה למטה מה לפנים ומה לאחור. וכל שלא חס על כבוד קונו, ראוי לו שלא בא לעולם.

אמרת ברישא ולא במרכבה ביחיד, והדר אמרת אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו!

הכי קאמר: אין דורשין בעריות לשלושה, ולא במעשה בראשית לשניים, ולא במרכבה ליחיד, אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו.

אמר רב אשי: מאי אין דורשין בעריות בשלושה? אין דורשין בסתרי עריות (שאינן מפורשות, כגון בתו מאנוסתו ואם חמיו ואם חמותו, דנפקי במס' סנהדרין, ע"ה א', מדרשא) לשלושה.

מאי טעמא? סברא הוא, בי תרי כי יתבי קמי רבייהו, חד שקיל וטרי בהדי רביה, ואידך מצלי אודניה לגמרא (מטה אזנו ושומע דבריהם). תלתא, חד שקיל וטרי בהדי רביה, והנך תרי שקלו וטרו בהדי הדדי, ולא ידעי מאי קאמר רבייהו (לא שומעים אותו), ואתו למישרי איסורא בעריות.

(ומקשה) אי הכי כל התורה נמי?!

(ומתרץ) עריות שאני, דאמר מר: גזל ועריות נפשו מחמדתן ומתאוה להם.

(ומקשה) אי הכי גזל נמי?!

(ומתרץ) עריות בין בפניו בין שלא בפניו נפיש יצריה. גזל, בפניו (כשהוא רואה לפניו שיכול לגזול), נפיש יצריה. שלא בפניו לא נפיש יצריה.

שיטות הראשונים

אין דורשין בסתרי עריות בשלושה: הרמב"ם פסק דין זה להלכה. **וראבי"ה** כתב, והני מילי בימי האמוראים שהיו לומדים על פה, אבל אנו שאנו לומדים דבר הכתוב, אין לחוש לכל זה. והביאו **האגודה**.⁴¹

מה נקרא סתרי עריות: רש"י פירש, עריות שאינן מפורשות, כגון בתו מאנוסתו, ואם חמיו ואם חמותו, דנפקי במסכת **סנהדרין** (ע"ה א') מדרשא.⁴² **ורי"ד** פירש, כגון הקולות שיש בעריות.⁴³

⁴⁰ ע"פ גרסאות אחרות. ראה דק"ס. ובגירסתנו: רתוי לו וכו'.

⁴¹ והובאו דבריו ב'דרכי משה' (יו"ד רמו, ס"ק ט). ור' פיסקה הבאה. מקורות: רמב"ם (הל' איסורי ביאה כב, יז). ראבי"ה (ח"ג, חגיגה, סי' תתה, בסופו). האגודה (חגיגה, י"א ב', אות ב).

⁴² והקשה הרי"ד, דרוב התורה מדרשא קאתיא! ותיתי ליה ברכה שהוא מודיע טעמי האיסור לרבים!

⁴³ כמו בקידושין, שיש כמה טצדקי שאינן קידושין וכיוצא בהן. וקורא אותן סתרי עריות, שאין אדם ראוי לגלות סתרים הללו לעמי הארץ, משום דסרכי ומדמו מילתא למילתא. וגם לתלמידיו אל ידרוש בהם לשלושה, דדילמא לא צייתי (יקשיבו) ליה כולהו, ולא קיימי שפיר אטעמא דמילתא, ואתו למיטעי ולמישרי מאי דלא שרא רביה. והוא הדין סתרי תורה, קולות שהרב יודע בהרבה מצוות שאין ראוי לגלותם לעמי הארץ, כי אם לתלמידי חכמים. מקורות: רש"י (ד"ה בסתרי). רי"ד (תוספותיו).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

מהו מעשה בראשית: הרמב"ם ביאר שהכוונה למדעי הטבע, והמחקר בראשית הבריאה. ורבינו תם פירש, שהוא שם מ"ב אותיות, היוצא מבראשית ומפסוק של אחריו.¹⁴

מהו מעשה מרכבה: הרמב"ם ביאר שהכוונה למדע האלהי; והוא הדבור על כללות המציאות, ועל מציאות הבורא ודעתו ותאריו, וחיוב הנמצאים ממנו, והמלאכים והנפש והשכל הדבק באדם, ומה שאחרי המות.¹⁵ וריטב"א פירש, 'מרכבה העליונה הקדושה שלא נסתכלו בה נביאים מעולם, וסודה ידוע לבעלי האמת'.¹⁶

¹⁴. מקורות: רמב"ם (פירוש המשניות, תרגום הרב קאפח; והל' יסודי התורה, פרקים ג-ד, ור' ד, ו, ואילך). ר"ת (הו"ד בתוד"ה אין דורשין).

¹⁵. 'ומחמת חשיבות שני המדעים הללו, הטבעי והאלהי, ובצדק החשיבום, הזהירו מללמדם כשאר המדעים הלמודיים. וידוע שכל אדם בטבעו משתוקק לכל המדעים בין שהוא טפש או חכם, ואי אפשר לאדם שלא יחשוב בשני המדעים האלו בעיון ראשון, ומשליט מחשבתו עליהם בלי שיהיו לו הקדמות ולא נכנס בשלבי המדע, לפיכך מנע מזה והזהיר על כל'. וביחס ללומד מדעי הטבע ללא הקדמות אמר כל המסתכל בארבעה דברים וכו'. וביחס למתבונן בענייני אלהות בלי הקדמות אמר, כל שלא חס על כבוד קונו וכו'. ע"פ הרמב"ם (פיה"מ).

¹⁶. מקורות: רמב"ם (פירוש המשניות, תרגום הרב קאפח; הל' יסודי התורה פרקים א-ב, ור' ב, יא-יב). ריטב"א (סוכה כ"ח א', ד"ה ת"ר שמונים). ויתבאר עוד להלן, בדף י"ג.